

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 25 Sayı: 50 (Year: 25 Issue: 50)

Eylül 2022- Mart 2023 (September 2022-March 2023)

E-ISSN: 2149-9098

2022, 25(2): 538-544

****Kitap Eleştirisi****

Sezer Fener*

Yoldaş: Siyasi Aidiyet Üzerine Bir Deneme

Dean, Jodi (2021). *Yoldaş: Siyasi Aidiyet Üzerine Bir Deneme*, Çev. Ali Karatay, İstanbul: Minotor Kitap.

Gelecek inşa etmek için geçmişin bütünüyle silinmesi gerektiği düşüncesi, geçmiş ile ilişkilendirilen bütün “şey”lerin silinmesi düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Geçmiş geçersiz olabilir. Geçmişin üstünden geçmek gerekebilir. Geleceği inşa etmek için geçmişe yüz çevrilecekse, önce ölümlerin cesedi çiğnenmelidir. Olan, ölümlerin cesedinin çiğnenmesidir. Tam bu noktada John Holloway’e (2006) kulak kabartılabilir. Olması gereken, ölümlerin cesetlerinin çiğnendiği toprakların üzerinden bir de saban ile geçilmesidir. Saban yeşertir. Yoldaşın cesedi çiğnenmiştir. *Yoldaş: Siyasi Aidiyet Üzerine Bir Deneme* (2019) (orijinal dilindeki ilk baskı tarihi) kitabıyla Jodi Dean, cesedi çiğnenen yoldaşın üzerinden bir de saban ile geçmiştir; yeniden yeşertmek için, yeniden yeşertme umuduyla, yeniden yeşerebilme potansiyelini görerek ve yeniden yeşerebilmesini isteyerek. Nitekim bu kitap eleştirisi, *Yoldaş: Siyasi Aidiyet Üzerine Bir Deneme* kitabının cesedini çiğneyip sabanla üzerinden geçme amacı taşımaktadır; yeniden yeşertmek için, yeniden yeşertme umuduyla, yeniden yeşerebilme potansiyelini görerek ve yeniden yeşerebilmesini isteyerek.

Özgün adı *Comrade* olan kitap, Türkçeye *Yoldaş: Siyasi Aidiyet Üzerine Bir Deneme* olarak yerleşmiş, Kasım 2021’de Ali Karatay’ın çevirisiyle Minotor Kitap tarafından basılmıştır. *Yoldaş* dört bölümden oluşur. İlk bölümde müttefik ile

* Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik bölümü.
Orcid no: 0000-0003-0578-2083, sezerfeener@gmail.com

kıyaslanan yoldaş, ikinci bölümde kapsayıcılığı ile ele alınır. Üçüncü bölümde yoldaş üzerine dört tez ortaya konurken dördüncü bölümde yoldaş, yoldaş-olmayan üzerinden açıklanır.

Jodi Dean, yoldaşlığı önce politik bir ilişki olarak kavrar. Yoldaş, ortak bir amaca işaret eder. Eylemleri birbiriyle bağlayan ortak amaç, ortak bir gelecek içindir. Yoldaş teriminin tarihi, komünistlerin ve sosyalistlerin hitap olarak kullandığı yoldaşlıktan daha eskiye gitse de Dean, yoldaş komünist ve sosyalist gelenekler içindeki kullanımıyla ele alır. Komünist ve sosyalist geleneklerin gelecek tahayyüllerine ilişkin siyasi ufuk, yoldaş hitabının kullanımı ve yoldaş hitabına atfedilen nitelikler için de açıklayıcıdır. Bu siyasi ufuk kapsayıcıdır – tıpkı yoldaş teriminin kapsayıcı olduğu gibi. Dean (2021: 20), komünist siyasi ufkun kapsayıcılığını şu şekilde açıklar:

Siyasi ufkumuzu komünist olarak görmek demek, proleterleşmiş yığınların kapitalist sömürüye karşı, yani hayatın piyasa güçleri tarafından, değer tarafından, (cinsiyet ve ırk temelinde) iş bölümü tarafından, (Lenin’in tekelci ve mali sermayenin tahakkümü bağlamında teorileştirdiği) emperyalizm tarafından ve (Nkrumah’ın emperyalizmin son aşaması olarak teorileştirdiği) yeni sömürgecilik tarafından belirlenmesine karşı verdikleri özgürleşmecî ve eşitlikçi mücadeleyi öne çıkarmak demektir.

Komünist siyasi ufkun kapsayıcılığı, yoldaşın kapsamını –ya da sınırını– çizer. Komünizmi, olumsuzlayıcı bir kuvvet ve olumlayıcı bir alternatif olarak tanımlarken olduğu gibi Dean; partiyi, kapsayıcı bir siyaset için zorunlu politik form olarak kabul eden eski çalışmasına gönderme yaparken de yoldaş hakkında ipuçları verir. Komünist ufku parti ile temellendiren Dean, yoldaş da komünist ufuk ve parti ile temellendirir. Parti reddiyesinin karşısında durur; parti reddiyesinin totaliter bir mekanizmaya indirgenen sığ ve hayali bir parti anlayışına dayandığını vurgular: “Başka her türlü siyasi ilişki biçimi gözden geçirilip ıslah edilebilir, yenilenebilir, üzerinde yeniden düşünülebilir, yeni baştan tahayyül ve tasavvur edilebilir ama komünistlerin partisi asla!”

Dean, parti reddiyesini bir sol dogma olarak görür ve bu sol dogmanın yıkılması için bir yoldaşlık teorisi tasarlar. Partiyi, liderlik eden ve liderlik edilen arasındaki ilişkiye indirgemek yerine siyasi aidiyeti öne çıkarmayı önerir. “Yoldaşlık, siyasi aidiyetin siyasi mücadelede aynı safta olanlar üzerindeki etkileriyle ilgilidir,” ifadesiyle Dean (2021: 23), iki duygunun altını çizer: güvenmek ve bel bağlayabilmek. Yoldaşlar birbirine güvenmek zorundadır, yoldaşlar birbirine bel bağlamak zorundadır, yoldaşlar

birbirine hem güvenmek hem de bel bağlayabilmek zorundadır. Yoldaşlığın siyasi bir “aidiyet” olarak tanımlanması, güvenip bel bağlamak ile ilgilidir. Bu zorunluluğun nedeni ise yoldaşlığın eşitlik vaadidir.

... yoldaş, kapitalist toplumun cinsiyete, ırka ve sınıfa dayalı hiyerarşik kimliklerini paramparça eder. Yoldaş bir siyasi mücadelede aynı safta olanların eşitleyici aynılığında direktip, bu eşitleyici aynılığın yeni çalışma ve aidiyet biçimleri yaratmasını mümkün kılar.

Yukarıda görüldüğü üzere Dean (2021: 27); bir aidiyet olarak yoldaşlığı, eşitlik ve aynılık üzerinden kurarken hayali bir parti tasavvuruna sahiptir. Dean, parti reddiyesini eleştirirken bu reddiyenin hayali bir partiye dayandırıldığını söyler; ancak yoldaşlığın eşitlik ve aynılık getirmesini de hayali bir partiye dayandırır. Ona göre yoldaş, hiyerarşiyi parçalar; yine ona göre yoldaş, belirli beklentiler doğurabilir (2021: 27). Ancak Dean, yoldaşın doğurduğu beklentilerin yeni bir hiyerarşi inşa edebileceğini düşünmez. Dean’ın dediği gibi “yoldaşın gücü eski ilişkileri yadsımasından ve yeni ilişkiler vaat etmesinden gelir” ise ve “bizzat bu vaat yeni yoldaşlara yol gösterip, onları halihazırdaki dünyalarına sığdırılamayacak ilişkilere buyur eder” ise yoldaşlık, hiyerarşiyi parçalamak yerine hiyerarşiyi kendi içine hapseder. Yoldaşın eskisi makbuldür. Eski yoldaş yol gösteren, yeni yoldaş yol gösterilendir; eski yoldaş buyur eden, yeni yoldaş buyur edilendir.

Yoldaşı müttefiklik ile birlikte düşünmeden önce Dean, politik ilişki biçimi olarak yoldaşlığı çağdaş sol teorideki iki karşıt eğilimin karşısında konumlandırır. Ona göre çağdaş sol teoride ve aktivizmde hâkim olan iki eğilim, ayakta kalanlar ve sistemler olmak üzere ayrılır. Yoldaşlık, bu iki eğilime bir alternatif teşkil eder. Kimliklerinden başka tutunacak bir şeyi kalmamış ayakta kalanlar ile idrak etmekte zorlanan ve jeolojiye, hiper nesnelere, biyosistemlere ve bunların benzerlerine odaklanan posthümanist kaygı yüklü sistemler arasındaki karşıtlıklar, Dean’e göre siyasetsiz bir sol oluşturmuştur (2021: 30). Ancak mevcut koşulların siyasete açtığı dört yeni/ayrı alan vardır: (I) iletişimsel kapitalizme damga vuran çokluğun ve niceliğin gücü, (II) sol siyaseti temellendirme yeteneğinden yoksun kalan kimlik, (III) iletişimsel kapitalizme içkin mecraların dikkat talep eden unsurlarının artışı ve (IV) yataylığın, bireyselliğin ve müttefiklik retoriklerinin sınırlarıyla karşılaşan hareketler. Dean, yoldaş terimini böyle bir bağlamda ortaya koyduğunu belirtmektedir. Şu ifadeler (2021: 41), kitabın birinci bölümünün özeti gibidir:

Kimliği siyasetin başlıca vektörü olarak alan bir yaklaşıma dayalı bu müttefik vurgusu, ilgileri ve dikkatleri stratejik örgütsel ve taktik sorunlardan uzaklaştırıp, yalnızca tutumlara yönelik turnusol testlerine kaydırır ve böylece devrimci sol siyaset için gerekli kolektivitinin önünü daha baştan keser.

Yoldaşlığın kapsayıcılığını serimleyen ikinci bölümde Dean, yoldaş terimine yönelen cinsiyet ve ırk temelli eleştirilere cevap verme amacı taşır. “Kadın Yoldaş” alt başlığında aklına gelen “yoldaş ve kadınları” sıralayan Dean; Rosa Luxemburg, Angela Davis, Alexandra Kollontay, Claudia Jones, Clara Zetkin, Sylvia Pankhurst, Dolores Ibarruri, Zhang Qinqiu, Marta Harnecker, Grace Lee Boggs, Leyla Halid, Luciana Castellina ve Tamara Bunke örneklerini verip, örneklerini dünyanın farklı yerlerindeki silahlı komünist mücadelenin parçası olmuş kadın kitlelerini gündeme getirerek güçlendirmeye çalışır. Yoldaşın eril değil, bir ego ideali olarak işlev gören kapsayıcı bir figür olduğunu belirten Dean (2021: 61), cinsiyet ilişkilerine başvurmak yerine dayanışmaya başvurmak gerektiği düşüncesindedir. Yoldaşın eril olduğu eleştirilerini, kadın yoldaşları sıralayarak savuşturan yazar; yoldaşın beyaz olduğu endişelerini de “komünist mücadele, siyahların özgürlüğü için verilen mücadeleler ve sömürgecilik karşıtı mücadeleler arasında kopmaz bağlar olduğu”nu söyleyerek cevaplar. Tıpkı kadın yoldaşları sıraladığı gibi siyah yoldaşları da Carole Boyce Davies, Barbara Foley, Dayo F. Gore, Gerald Horne, Walter T. Howard, Yasuhiro Katagiri, Robin D. G. Kelley, Minkah Makalani, Erik S. McDuffie, Mark Naison, Mark Solomon ve Mary Helen Washington olarak sıralar. “Yoldaşın Olumsuzlaması” başlığı altındaki şu ifadeler de kitabın ikinci bölümünün özeti gibidir (2021: 81):

Yoldaşlar –aidiyetleri itibarıyla– bireysel farklılıklara kayıtsız, eşit ve dayanışma içindedir. Dolayısıyla yoldaşlık kendine yeterlilik, hiyerarşi ve bireysel benzersizlik fantezilerine bağlılıkların çözülmesini gerektirir. Yoldaşlarda bu tür bağlılıklara yer yoktur.

Jodi Dean, kitabın üçüncü bölümünde ayakları yere sağlam basan bir yoldaş kavramsallaştırması oluşturabilmek adına Alexandra Kollontay ve Maksim Gorki’den ilhamla dört tez sunar:

Birinci Tez: Yoldaş, aynılık, eşitlik ve dayanışmanın damgasını vurduğu bir ilişkinin adıdır. Komünistler için bu aynılık, eşitlik ve dayanışma ütopyacı bir içerikte olup, kapitalist toplumun belirlemelerini akamete uğratır.

İkinci Tez: Herkes değil ama herhangi biri yoldaş olabilir.

Üçüncü Tez: (Bir kimlik alanı olarak) birey, yoldaşın “Ötekisi”dir.

Dördüncü Tez: Yoldaşlar arası ilişki bir hakikate sadakat üzerinden kurulur. Yoldaşlık pratikleri bu sadakati cisimleştirir, sadık olunan hakikati dünyaya nakşeder.

Yoldaş üzerine dört tezde de ortak olan nitelik, aynılığa ve eşitliğe yapılan vurgudur. Yoldaşlığın ütopyacı bir aynılığa ve eşitliğe dayandırıldığı tezlerde Dean (2021: 123), yoldaşlığın dört başat karakteristiğe sahip olduğunu ifade eder: disiplin, neşe, coşku ve cesaret. Arzu, yoldaşlıkta disipline dönüşür. Neşe, disiplinin kazandırdığı özgürlüğe işarettir. Coşku görevlerdeki enerjidir. Cesaret ise mücadelenin bir gereğidir. Dean'ın yoldaşı bir özne değil, bir siyasi aidiyet figürü, bir hitap terimi ve bir beklentiler kümesidir (2021: 128). Dean'ın yoldaşı bir siyasi aidiyet figürü, bir hitap terimi ya da bir beklentiler kümesi değil de bir özne olsaydı onun "ideal olma hali" eleştirilebilirdi; Dean'ın yoldaşı siyasi aidiyet figürü, hitap terimi ve beklentiler kümesi olduğu için onun "özne olmama hali" eleştirilebilir. Dean'ın yoldaşı, "ideal ego ve ego ideali işlevlerini görür" (2021: 128). Aşağıdaki ifadeler, kitabın üçüncü bölümünün özeti gibidir (2021: 135):

Bu tezlerden ilk ikisi yoldaşın ayrıştırıcı olumsuzlamasını ifade eder. Bu ayrıştırmayı, seslenilen kişiyi birçok benzerinden biri, (tek başına ve üst ya da ast olarak değil) bizim safımızdan biri olarak kodlayan bir selamlama şeklinde düşünebiliriz... Diğer iki tez, içinde olunan safın o safta olanlar üzerinde yarattığı etkileri somutlaştırır.

Yoldaşın ne olduğunu anlattıktan sonra Dean, yoldaşlığın nasıl sona erdiğini dördüncü bölümde açıklar. Ona göre yoldaşlık dört şekilde sona erer: ihraç, çekilme, uzaklaşma ve dünyanın sonu. İhraç, "ortak bir gelecek için birlikte mücadele edeceğine inanılmayan yoldaşlara karşı alınan" (2021: 149) bir aksiyon; çekilme, "yoldaşın ilan ettiği bir ayrılma yolu" (2021: 165); uzaklaşma, "yoldaşlığın aşınarak yavaş yavaş sonlanması" (2021: 171) ve dünyanın sonu da "anlamdan yoksunluk, tutarsızlık, delilik ve amaçsız, denge bozucu bir Ben ısrarıdır" (2021: 186). Kitabın sonunda yer alan şu ifadeler, dördüncü bölümün özeti gibidir (2021: 187):

Dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlara ancak yoldaş olarak, komünizmle çare bulabiliriz... Yoldaşlığın gerisinde kalan her şey bizi içinde belendiğimiz rekabete, bireyciliğe, kinizme ve melankoliye mahkûm bırakacaktır. Sol olabilmek için ise kesinlikle yoldaş olmak zorundayız.

Siyasi figür olarak yoldaş, eskidir. Dean'ın yapmak istediğinin, yoldaşı yeniden, yeni bir siyasi figür olarak sunmak olduğu söylenebilir. Kitap çerçevesinde yapılan eski ve yeni, geçmiş ve gelecek bağlamında düşünülebilecek yoldaş

kavramsallaştırmasında Dean, yalnızca örgütlenmenin yatay ve dikey formları arasındaki ayrımları değil; örgütlenmenin kendisini de masaya yatırır ve tüm bu tartışmalardan hareketle tekrar yoldaşa döner. Yoldaşı betimlerken, kavramsallaştırırken, savunurken ve önerirken kişilere (kadın yoldaş ve siyah yoldaş başlıkları altında) ve duygulara (disiplin, neşe, coşku ve cesaret) başvurması, yazarın “yoldaşa ikna etme” arzusunun göstergesi olarak okunabilir. Aslında yazar bir çağrıda bulunur, kişilere ve duygulara gönderme yapar ve “onlar gibi olabilme müjdesi”, çağrının merkezinde yer alır. Yoldaş disiplinlidir, neşe doludur, coşkuludur ve cesurdur; tıpkı eski yoldaşlar gibi. Dean; disiplinli, neşe dolu, coşkulu ve cesur yoldaş betimlemesini yaparken yeni olanın kutsanışına karşı durur. “Şeyleri oldukları gibi kutsamayı reddetmek uzlaşmamayı gerektirir” (Bonefeld, 2014: 46). *Yoldaş: Siyasi Aidiyet Üzerine Bir Deneme*, yeni olanın kutsanışına karşı dururken eskiyi olduğu gibi –ya da olması gerektiği gibi– kutsar. Dean, kitabı bitirirken kullandığı şu ifadelerle çağrısını sonlandırır (2021: 187):

Yoldaşlık risksiz de değildir; solun karşı karşıya olduğu, hele hele dünyanın karşı karşıya olduğu bütün sorunların sihirli çözümü de değildir. Gelgelelim bu sorunların çözümüne aracılık yapabilecek yegâne formdur.

Dean, doğrunun peşindedir. Adorno'ya referansla yanlış bir dünyada doğrunun peşinde olmak için Johannes Agnoli'nin “zamanımızın sefaletinde, olumluyu ancak olumsuzlamada buluruz” düşüncesine (Bonefeld: 2014: 48) kulak kabartılabilir. Dean ise ufka bakarken –tüm risklerin farkında olarak– yoldaşı olumlar gözükmemektedir.

Kaynakça

Bonefeld, Werner (2014). *Yıkıcı Akıl ve Olumsuzlama*, Çev. Özgür Yalçın. İstanbul: Otonom.

Dean, Jodi (2021). *Yoldaş: Siyasi Aidiyet Üzerine Bir Deneme*, Çev. Ali Karatay. İstanbul: Minotor.

Holloway, John (2006). “Sür arabanı, sabanını ölülerin mekikleri üzerinden”, Çev. Erkal Ünal. *İktidar Olmadan Dünyayı Değiştirmek Mi? Dünyayı Değiştirmek İçin İktidar Olmak Mı?* Daniel Bensaïd vd. (der.) içinde. İstanbul: Yazın. 32-47.